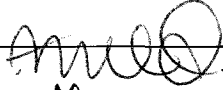
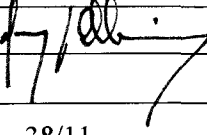

Bakgrunn for utredningsprogram

Søker/sak:	Skreifjella Vindpark AS/Skreifjella vindkraftverk		
Fylke/kommune:	Østre Toten/Oppland		
Ansvarlig:	Arne Olsen	Sign.:	
Saksbehandler:	Jørgen Kocbach Bølling	Sign.:	
Dato:	21 DES 2011		
Vår ref.:	NVE 201004138-52	KE:	38/11
Sendes til:	Skreifjella Vindpark AS og Østre Toten kommune. Andre hørings- og orienteringsinstanser orienteres om utredningsprogrammet		

Middelthuns gate 29
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO
Telefon: 22 95 95 95
Telefaks: 22 95 90 00
E-post: nve@nve.no
Internett: www.nve.no
Org. nr.:
NO 970 205 039 MVA
Bankkonto:
0827 10 14156

Skreifjella Vindpark AS - melding om Skreifjella vindkraftverk i Østre Toten kommune i Oppland fylke. Sammenfatning av høringsuttalelser og bakgrunn for utredningsprogram.

Innhold

1	Innledning.....	2
2	Behandlingsprosessen.....	2
2.1	Høring.....	2
2.2	Møter	3
3	Innkomne merknader	3
3.1	Lokale myndigheter	3
3.2	Regionale myndigheter	4
3.3	Sentrale myndigheter	6
3.4	Nettselskap.....	8
3.5	Interesseorganisasjoner.....	8
3.6	Grunneiere og privatpersoner	11
3.7	Merknader fra Miljøverndepartementet.....	13
3.8	Kommentarer til Miljøverndepartementets merknader.....	14
3.9	Tematiske konfliktvurderinger	16
3.9.1	Generelt om tematiske konfliktvurderinger	16
3.9.2	Tematisk konfliktvurdering av Skreifjella vindkraftverk	17
4	Generelt om utredningsprogram for vindkraftverk.....	17
5	NVEs kommentarer til utredningsprogrammet.....	18
5.1	Tiltaksbeskrivelse	18
5.1.1	Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket.....	18
5.1.2	Vurdering av alternativer	18
5.1.3	Forholdet til andre planer.....	18
5.1.4	Infrastruktur og nettilknytning.....	19
5.2	Prosess og metode.....	19

5.3	Landskap.....	20
5.4	Kulturminner og kulturmiljø.....	21
5.5	Friluftsliv og ferdsel	22
5.6	Tiltakets virkninger for naturmangfold.....	22
5.6.1	Inngrepsfrie naturområder (INON).....	23
5.7	Forurensing (støy, skyggekast og annen forurensing)	23
5.8	Tiltakets virkninger for nærings- og samfunnsinteresser.....	24
5.9	Annet	25
5.9.1	Risikoanalyse.....	25
5.9.2	Mattilsynets innsigelsesrett.....	25
5.9.3	Klimavirkninger.....	25

1 Innledning

Skreifjella Vindpark AS meldte 11.08.2010 Skreifjella vindkraftverk i Østre Toten kommune, Oppland fylke. Tiltaket meldes i medhold av plan- og bygningslovens forskrift om konsekvensutredninger. Skreifjella Vindpark AS planlegger et vindkraftverk bestående av inntil 70 vindturbiner, som vil gi en total installert effekt på inntil 140 MW. Vindkraftverket består av tre separate delområder, og er lokalisert på Skreifjella, også kjent som Totenåsen, i Østre Toten kommune. Planområdets samlede størrelse er ca 13,7 km².

Vindkraftverket er meldt med sammenkobling av de tre planområdene via et 22 kV jordkabelanlegg lagt i interne veisystemer. Det kan også være også aktuelt å bygge et 22 kV luftledningsnett mellom delområde III og en felles 22/132 kV transformatorstasjon, plassert sentralt mellom delområde I og II. Derfra er det meldt et ca 4 km lang 132 kV luftledningsnett ned til et nytt bryter/koblingsanlegg nord for Skjeppsjoen på eksisterende 132 kV kraftledning Vardal-Minne.

Vedrørende adkomst til planområdene skriver tiltakshaver at det forutsettes transport via riksvei 33 til Skjeppsjoen, og på eksisterende vei opp mot Nyhussetra. Derfra må det etableres ny vei østover inn i planområdet, med internveier frem til hver vindturbin.

I dette notatet sammenfattes og drøftes de høringsuttalelser som har kommet inn til meldingen. På grunnlag av vedlegg II i forskrift om konsekvensutredninger, forslag til utredningsprogram, innkomne merknader og NVEs egne vurderinger, har NVE fastsatt et utredningsprogram for tiltaket.

Utredningsprogram sendes i eget brev til tiltakshaver.

2 Behandlingsprosessen

NVE har behandlet meldingen i medhold av plan- og bygningslovens forskrift om konsekvensutredning.

2.1 Høring

Meldingen om vindkraftverket ble sendt på høring til berørte instanser 02.11.2010. Høringsfristen var satt til 01.01.2011. Følgende instanser/organisasjoner fikk meldingen til uttalelse:

Østre Toten kommune, Vestre Toten kommune, Hurdal kommune, Stange kommune, Eidsvoll kommune, Gjøvik kommune, Hamar kommune, Oppland fylkeskommune, Østre Toten bondelag, Eidsiva Nett AS, Toten JFF, Mjøsen Skog, Østre Toten JFF, Hytteforeningen i Zern,

Hytteforeningen i Alm, Natur og Ungdom, Direktorat for naturforvaltning, Statens landbruksforvaltning, Klima- og forurensningsdirektoratet, Riksantikvaren, Norges naturvernforbund, Norges miljøvernforbund, Bellona, Norsk Ornitologisk Forening, Den Norske Turistforening, Norges jeger og fiskerforbund, Friluftslivets fellesorganisasjon, Norskog, Zero, Mattilsynet – regionkontoret for Hedmark og Oppland, Statens vegvesen region øst, WWF, Norges skogeierforbund, Meteorologisk institutt, Luftfartstilsynet, Forsvarsbygg, Telenor, servicesenter for nettutbygging, Avinor AS, Norkring AS, Statnett AS.

Meldingen ble sendt til orientering til: Olje- og energidepartementet, Miljøverndepartementet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap – region Øst-Norge, Norsk institutt for by- og regionsforskning og Enova SF.

Utsending av melding og utlegging til offentlig ettersyn ble kunngjort i Toten Blad og Norsk Lysingsblad. Etter innspill i høringsprosessen sendte NVE den 16.12.2010 også meldingen på høring til Hedmark fylkeskommune med frist for uttalelse satt til 18.02.2011. På forespørsel fikk Østre Toten kommune utsatt høringsfrist til 18.02.2011.

NVE har forelagt utredningsprogrammet for Miljøverndepartementet iht. forskrift om konsekvensutredning av 1. juli 2009 § 8.

2.2 Møter

NVE arrangerte offentlig møte og møte for lokale og regionale myndigheter i Østre Toten 15.11.2010. På folkemøtet deltok i overkant av 200 frammøtte. I møtene orienterte NVE om saksbehandlingsprosessen, og tiltakshavere Skreifjella Vindpark AS orienterte om meldingen med forslag til utredningsprogram.

3 Innkomne merknader

Det har kommet inn 34 høringsuttalelser til meldingen. Disse er sammenfattet i det følgende.

3.1 Lokale myndigheter

Østre Toten kommune skriver i brev av 18.02.2011 at de ønsker utredet både positive og negative virkninger av et vindkraftverk på Totenåsen. De skriver at det foreligger lite kunnskap om innenlands vindkraft, og at konsekvensutredningen må bygge på erfaring fra tilsvarende anlegg i Sverige og Finland. Vedrørende vindressursen i området ber kommunen om at det utredes for turbulens og ising og påvirkning på produksjon, vedlikehold, levetid og sikring av anlegget. Om landskap ber de om visualisering av veier, skjæringer/fyllinger, transformatorstasjonen og høyspentlinjer. Viktige punkter for visualisering er i følge kommunen Evjua, Helgestadfeltet, Hvervenknappen, Torsæterkampen, Balkehøgda med kirke og gårdsanlegg, Hoffsvangen og Gihle. Videre ber de om en vurdering av den visuelle virkningen for de to seteranleggene i planområdet, lysvirkning sett fra hytteområdet på Hverva og virkninger for utkikkspunktene langs Totenåsstien.

Vedrørende kulturminner skriver kommunen at det ikke er gjennomført kulturminneregistrering i planområdet, men at det er et potensial for funn her. I denne sammenheng ber kommunen om at det stilles krav til at området saumfares med hensyn på funn av kulturminner. Videre mener kommunen at berørte setervoller bør kartlegges, og at det bør vurderes kompensierende tiltak for verneverdig seterbebyggelse. Gamle ferdselsårer bes kartfestet. Vedrørende støy, skyggekast og refleksblink ber

kommunen om at hytter og boliger i vindskygge og skyggekast kartlegges, og at det kartlegges omfang av vindretninger og vindhastigheter hvor støyvirkninger er størst.

Om biologisk mangfold skriver kommunen at flora og fauna i planområdet antas å være godt kartlagt, men at utreder må komplettere kartlegging av naturtyper, flora og vegetasjon. Vedrørende dyre- og fugleliv skriver kommunen at det må utredes virkninger for både anleggs- og driftsfase, og at utredningen må omfatte påvirkning på dyre- og fugleliv utenfor planområdet. De opplyser om at det er hekkende fiskeørn på Totenåsen, og at området Sundvika er et mellomlandingsområde for fuglearter i trekk. Kommunen ber om en presentasjon av erfaring fra tilsvarende vindkraftverk vedrørende påvirkning på dyre- og fugleliv, en oppdatering av viltkart og kartlegging av trekkruiter, sårbare arter, og områder som er sårbare for økt trafikk.

Kommunen mener at det bør utarbeides en ROS analyse for både anleggs- og driftsfase i anlegget. De ber om at det kartlegges for; lynnedslagsfrekvens, risiko for brann og forurensning med årsakssammenheng og avbøtende tiltak, behovet for økt beredskap ved uhell, og forhold til restriksjonsområdet for reservevannskilde. Kommunen ber om at det utredes hvordan tiltaket vil påvirke nedbørsfeltets bufferevne og hurtighet på uttransport av vann fra området, risiko for økt erosjon og at det oppgis avbøtende tiltak dersom tiltaket vil kunne påvirke vann og massetransport i vassdragene. Kommunen ber også om at både positive og negative virkninger for skogbruk og beite kartlegges.

Vedrørende friluftsliv og ferdsel skriver kommunen at utredningen bør kartlegge dagens bruk av området og innbyggernes holdninger til utbyggingen. De foreslår at dette gjøres gjennom en spørreundersøkelse der brukerne av området kan identifiseres gjennom betalte billetter på innfartsveiene til Totenåsen. De ber også om at det kartlegges hvordan tiltaket vil påvirke jakt og bruk av veier til friluftsliv. Avbøtende tiltak, som omlegging av Totenåsstien og flytting av lavvoen ved Oftentjern bes vurdert. Kommunen ber om at utredningene belyser verdiforringelse av hytter i og nær området, virkninger for det planlagte hyttefeltet øst for Fjælutjernet, og at kompensierende tiltak for hytte- og grunneiere vurderes.

Kommunen ber om at positive effekter for samfunnsmessige forhold og næringsutvikling synliggjøres, både for drifts- og anleggsfase i tiltaket. Videre etterspør de beregninger av forventet størrelse på oppdrag for det lokale næringsliv og en oversikt over forventede virkninger for næringsutvikling. Kommunen ber om at effekten av transport på dagens veinett utredes. Atkomstveienes kvalitet og bæreevne og forhold til annen trafikk under utbygging bes utredet. Videre ber de om en vurdering av behovet for avbøtende tiltak.

Eidsvoll kommune skriver i brev av 23.12.2010 at kommunen er spesielt opptatt av fjernvirkninger, og ber om at det utarbeides synlighetskart som avklarer vindparkens visuelle influensområde. De ber også om en utredning av områdets verdi som friluftsområde.

3.2 Regionale myndigheter

Oppland fylkeskommune skriver i brev av 30.12.2010 at meldingen og forslag til utredningsprogram for en stor del er tilfredsstillende. De har ikke kjennskap til automatisk fredede kulturminner i planområdet, men skriver at potensialet for funn vurderes som høyt, blant annet på grunn av nærhet til sentrale jordbruksområder. Fylkeskommunen skriver at § 9 undersøkelser skal være gjennomført før vedtak fattes, og at det er Riksantikvaren som eventuelt avgjør en søknad om utsettelse av dette. De ber om at tiltakshaver oversender detaljplaner for tiltaket, slik at ikke registreringene må gjøres for hele planområdet. De ber også om at det foretas en høyoppløselig flybåren laserscanning (LIDAR) av

området. De opplyser om at dette er en metode for registrering av kulturminner som er under utarbeiding i Oppland fylkeskommune, og som vil kunne effektivisere § 9 undersøkelser i området.

Fylkeskommunen påpeker tetthet av automatisk fredede kulturminner i tiltakets influenssone, og ber om at utredningen gir en presentasjon av kulturminnene, og virkninger av tiltaket. Av kulturmiljøer i planområdet fremheves spesielt de tre seterområdene og den gamle kongeveien der strekningen over Totenåsen er foreslått vernet i Nasjonal verneplan. Fylkeskommunen ber om en kartlegging av de kulturmiljø/kulturlandskapsverdiene som ligger i setermiljøene og vurdering av virkninger for både setermiljøene og den verneverdige veien. Fylkeskommunen fremhever også området Balke - Lillo, som et nasjonalt viktig kulturlandskap. Middelalderkirkene på Hoff og Balke, og gårdsmiljøet på Gile fremheves som nøkkelelementer i dette kulturlandskapet, som bes utredet. Vedrørende nyere tids kulturminner skriver fylkeskommunen at det må forventes funn av husmannsplasser, kullmiler etc. i planområdet. De skriver at det er gjort få kulturminneregistreringer på Totenåsen, og ber om at utredningene synliggjør virkninger for både automatisk fredede og nyere tids kulturminner og -miljø. Fylkeskommunen ber om at utredningen synliggjør virkninger for både de enkelte kulturminnene og -miljøene, og helhetsoppfattelsen av Totenåsen som rekreasjonsområde.

Fylkeskommunen anbefaler at det utarbeides/vurderes et mer tilbaketrukket/diskret alternativ som reduserer de visuelle fjernvirkningene for kulturlandskapsområdet Balke – Lillo. Videre ber fylkeskommunen om at virkninger for friluftsliv og turisme vurderes, både i dag og ved fremtidig befolkningsvekst. For øvrig har fylkeskommunen påpekt at Riksantikvarens fraråder videre arbeid med prosjektet, og varsler ut i fra det en mulig innsigelse mot et konsesjonsvedtak på Skreifjella.

Fylkesmannen i Oppland skriver i brev av 21.12.2010 at de vil avvende konsekvensutredningen før de vil ta stilling til tiltaket. De ber om at antall vindturbiner, plassering og høyde på vindturbintårnene avklares som grunnlag for konsekvensutredningen. Vedrørende landskap skriver de at nær- og fjernvirkning bør synliggjøres både fra bebygde områder og friluftsområder. Fylkesmannen påpeker at området Balke – Lillo er registrert som nasjonalt verdifullt kulturlandskap, og at vindkraftverket vil være synlig fra deler av dette kulturlandskapsområdet. De ber om visualisering av tiltaket sett i forhold til middelalderkirkene ved Hoff og Balke og Gile gård. Fylkesmannen legger vekt på at en utredning må synliggjøre hvilke virkninger tiltaket vil få for de kvalitetene som ligger i dette kulturlandskapet.

Om naturmangfold skriver Fylkesmannen at det er uklart hva som menes med ”influensområdet” i forslaget til utredningsprogram kapittel 7.2.3, og at det bør presiseres om planområdet inngår i dette. Fylkesmannen forutsetter at det gjøres supplerende kartlegging av naturtyper og forekomster av rødlistearter både innenfor planområdet og i områder som kan bli berørt av planlagt infrastruktur. De ber videre om at det utarbeides områdebeskrivelser for alle kartlagte lokaliteter med opplysninger om blant annet størrelse på lokaliteten, påvirkningsgrad og artsmangfold. De ber også om at det gjøres særskilt rede for eventuelle forekomster som omfattes av forslag til forskrift om ”utvalgte naturtyper” eller ”prioriterte arter” jf. naturmangfoldloven.

Fylkesmannen skriver at det er viktig med en supplerende kartlegging av fugl, med fokus på viktige funksjonsområder som hekkelokaliteter, områder for næringssøk og trekkruter. Det bes om at spillplasser inkluderes i opplistingen og vies oppmerksomhet i kartleggingen. Fylkesmannen forutsetter at forstyrrelse av fauna vurderes ut over selve planområdet, særlig med tanke på fugl som har tilhold i tilgrensende verneområder. De nevner at det finnes vandrefalk og fiskeørn i området, og anbefaler kontakt med lokale ornitologer for mer fullstendig oversikt. Det gjøres oppmerksom på at naturmangfoldlovens prinsipper i § 8-12 skal legges til grunn i alle offentlige beslutninger som får virkninger for naturverdier, og Fylkesmannen ber om at dette innarbeides i konsekvensutredningen.

Fylkesmannen forventer at konsekvensutredningen gjør rede for naturverdier og miljøkvaliteter knyttet til vassdrag i området, og for tiltakets virkninger for vassdragene. Fylkesmannen gjør oppmerksom på at det kan være aktuelt med en nordlig utvidelse av Falken naturreservat. De opplyser om at det også er aktuelt med opprettelse av nytt Fjælubekken naturreservat, i området mellom midtre og østre delområde av vindparken. Fylkesmannen forutsetter at tiltaket ikke medfører inngrep i eksisterende eller planlagte verneområder, og at eventuelle virkninger for verneverdiene synliggjøres i konsekvensutredningen.

Fylkesmannen forutsetter at *Retningslinje for behandling av støy i arealplanleggingen (T-1442)* legges til grunn for støyvurderinger, og at det angis omfang av bebyggelse innenfor rød og gul støysone. De ber også om at støyvurderingene omfatter berørte friluftsområder. Med tanke på forurensning påpeker Fylkesmannen at konsekvensutredningen bør omfatte eventuell påvirkning på vannkvalitet ved avrenning i forbindelse med anleggsarbeidet.

Fylkesmannen ber om at det utarbeides et arealregnskap som viser oversikt over totalt arealbeslag, inndelt etter markslag og bonitet, og at utredningen synliggjør virkninger av alle typer inngrep i forbindelse med tiltaket. Fylkesmannen skriver at det er viktig å få utredet tiltakets virkninger for friluftsliv og ferdsel, og fremhever at vurderingene bør omfatte både anleggs- og driftsfase.

Fylkesmannen forventer at det gjennomføres en risiko- og sårbarhetsanalyse som vurderer alle relevante hendelser/situasjoner som kan medføre fare for liv, helse, miljø og materielle verdier.

Hedmark fylkeskommune skriver i brev av 18.02.2011 at de har fått meldingen på høring på grunn av fjernvirkninger av tiltaket, og bemerker at Ringsaker kommune ikke har fått saken på høring. Fylkeskommunen påpeker tiltakets synlighet og understreker viktigheten av å utrede virkninger av vindkraftverket på begge sider av Mjøsa. Fylkeskommunen skriver at tiltaket vil påvirke en rekke kulturminner av regional og nasjonal betydning, og spesielt fremheves Stange vestbygd, og Helgøya i Ringsaker kommune. Det bes om at utredningen synliggjør visuelle virkninger på kulturminner og kulturmiljøer på østsiden av Mjøsa. Aktuelle fotopunkter kan være; gården Hovinsholm på Helgøya, Stange kirke, Sotenodden/Sotberget, Balberg, Gjellberget, Vestbygdvegen med utsikt over Ringes, Staur eller Huseby og F 199 ved Lalum. For visualisering anbefaler fylkeskommunen at det benyttes programvare som gjør det mulig å bevege seg rundt i en terrengmodell. Graden av visuelle virkninger vil være avgjørende for om fylkeskommunen finner grunnlag for å fremme innsigelse til vindkraftverket. Dette vil fylkeskommunen ta stilling til etter at konsekvensutredningen foreligger.

3.3 Sentrale myndigheter

Mattilsynet ber i brev av 20.12.2010 om at det utredes virkninger for sau på beite i området, spesielt med tanke på støy. Virkninger i både anleggsfase og driftsperioder bes vurdert. Videre informerer de om at området som er planlagt utbygget ligger i Østre Toten kommunes reserve/krisevannskilde. De påpeker at klausuleringsbestemmelsene til vannverket er etablert for å redusere inngrep og dempe aktivitet i området. Mattilsynet ber om at det avklares hvilke tyngde disse bestemmelsene vil få i den videre prosessen. De ber også om at det utredes virkninger for selve Skjeppsjøen, private kilder nedstrøms og hyttevannverk som kan bli berørt. Mattilsynet ber om at forurensning fra anleggsstrafikk og alle former for drift utredes.

Mattilsynet opplyser om at de kan forby eller sette vilkår for aktiviteter i områder med vannforsyning. På det grunnlag ønsker de en juridisk avklaring om hva langt denne retten går i forhold til NVEs myndighet til å gi konsesjon, og en avklaring på Mattilsynet innsigelsesrett i forhold til det regelverk NVE forvalter.

Riksantikvaren skriver i brev av 20.12.2010 at det ikke er registrert automatisk fredede kulturminner innenfor planområdet, men det er registrert i alt 266 lokaliteter med automatisk fredede kulturminner innenfor en radius på 10 km fra planområdet. Riksantikvaren opplyser om at dette er et høyt antall sammenlignet med andre planlagte vindkraftverk. Videre fremhever Riksantikvaren de verneverdige setermiljøene på Totenåsen og den Trondhiemske Kongevei over Totenåsen, som er foreslått vernet. De ber om at en utredning viser virkninger både på denne veien, og på andre kulturminner og -miljøer.

Riksantikvaren påpeker i sin høringsuttalelse en rekke automatisk fredede kulturminner i nærhet til planområdet. Herunder kan nevnes middelalderkirkene på Hoff, Balke og Stange, gårdsmiljøet på Gile og kulturlandskapet Balke – Lillo. Virkninger for disse bes utredet. De påpekes at det har vært få kulturminneregistreringer på Totenåsen, og at det er et potensial for funn av kulturminner.

Riksantikvaren ber om at utredningen viser hvor mange mennesker som vil påvirkes visuelt. Videre ber de om en utredning av landskapet der ulike fagfelt er integrert, både natur og kulturminnefaglig. De ber også om at landskapsutredningene inneholder en etterprøvbar verdivurdering av de aktuelle landskapsrommene. Visualiseringspunkter bes valgt i samarbeid med lokale og regionale myndigheter.

Riksantikvaren understreker at viktige kulturminner og -miljøer må visualiseres på en god måte. Riksantikvaren ønsker et utredningsprogram for kulturminner og kulturmiljø der følgende inngår

Områdebeskrivelse og verdivurdering:

- *Det skal avgrenses et influensområde med den visuelle fjernvirkning som utgangspunkt (i samarbeid med landskapstema)*
- *Det skal gis en kortfattet beskrivelse av kulturhistorien i influensområdet*
- *Kulturmiljøer omtales og avgrenses*
- *Det skal gjøres verdivurderinger av influensområdet og avgrensede kulturmiljøer*
- *Det skal gjøres verdivurderinger av planområdet, inkludert alle arealer knyttet til infrastruktur som veier, og avgrensede kulturmiljøer og kulturminner*

Vurdering av konsekvenser:

- *Tiltakets direkte og indirekte konsekvenser for kulturminner og kulturmiljøer i forhold til grad av berøring, skjemming, reduksjon av kilde- og opplevelsesverdi vurderes, også visuell påvirkning.*
- *Vurdering av behovet for, og eventuelt forslag til, nærmere undersøkelser av kulturminner og kulturmiljøer før gjennomføring av tiltaket*
- *Vurdering av behovet for, og eventuelt forslag til, undersøkelser med sikte på å overvåke og klargjøre de faktiske virkningene av tiltaket på kulturminner og kulturmiljøer*
- *Avbøtende tiltak og plantilpassinger i forhold til kulturminner og kulturmiljøer må vurderes.*

Riksantikvaren ber om at utredningsprogrammet opplyser om at undersøkelsesplikten etter § 9 i kulturminneloven skal oppfylles før konsesjonsvedtak, og at det er Riksantikvaren som skal avgjøre om undersøkelsesplikten kan utsettes til etter vedtak. Videre ber de om at det går frem av programmet hvilke type undersøkelser av automatisk fredede kulturminner som skal utredes som en del av konsekvensutredningen. For øvrig fraråder Riksantikvaren å arbeide videre med prosjektet, og varsler en mulig innsigelse til prosjektet, basert på kulturfaglige verdier i området.

Direktoratet for Naturforvaltning (DN) skriver i brev av 22.12.2010 at utkastet til planprogram er tilfredsstillende når det gjelder presentasjonen av prosjektet, men tynt når det gjelder håndteringen av nettløsningene og i forhold til vindkraftverkets forventet konfliktnivå. De mener også at utkastet til utredningsprogram er for upresist, og at dette må sees i sammenheng med NVEs utredningsprogrammer, som etter deres mening er for sjablongmessige med for lite spesifisering i forhold til de konkrete prosjektene. DN mener at dette medfører uklar fokus på beslutningsrelevante

tema, og at lite presise utredningsprogrammer øker sannsynligheten for urimelig enkle løsninger i KU arbeidet.

Vedrørende landskap mener DN at arbeidsopplegget er lite spesifikt, og de ber om at oppstillingsplasser, veinett og andre inngrep som masseuttak/-deponier visualiseres fra minst ett representativt standpunkt i den skogkledde delen av området. De ber også om minst én fotomontasje som viser fjernvirkninger fra den mest eksponerte siden av anlegget, og mener at synlighetskart bør strekke seg til minst 30 km. De mener at det er viktig at utredningsprogrammet presiserer at det må vurderes landskapsverdi, omfang av inngrep og virkninger for definerte delområder, og gis en samlet oppsummering.

Vedrørende biologisk mangfold forventer DN at utredningsprogrammet stiller krav til nye feltkartlegginger. DN skriver at manglende vurdering av kvaliteten på eksisterende kartlegging og meldingens inntrykk av lite konfliktnivå, gjør det vanskelig å vurdere de kravene som må stilles til vindkraftverket. DN ber om at bruk av INON kartfestes, og at det skal gjøres en kartlegging av konfliktnivået ut i fra omfanget av gjenværende områder i regionen.

DN skriver at virkninger for friluftsliv kan være betydelige, og ber om at dette vurderes. De ber også om at utredningen inkluderer en vurdering av alternative områder for friluftsliv. DN påpeker også manglende henvisning til aktuelle veiledere, og henviser til NVEs veileder 5/2007, DN-håndbok 25-2004 og DN-håndbok 18-2001.

3.4 Nettselskap

Statnett SF skriver i brev av 20.12.2010 at tiltaket vil kunne utløse behov for tiltak i regionalnettet, som økt transformeringskapasitet. De opplyser også at det kan være aktuelt å installere systemvern i vindkraftverket, for å unngå overlast ved transformatorfeil. For øvrig minner Statnett om en eventuell konsesjonærs systemansvar.

3.5 Interesseorganisasjoner

Toten Allmenning – Lodd 4 og 5 skriver i brev av 07.12.2010 at de, sammen med Totenviken grunneierlag, motsetter seg en utredning om å etablere Skreifjella vindkraftverk. Dersom det likevel vil bli utført en konsekvensutredning ber de om at det gjennomføres en verdivurdering av prosjektet sammenlignet med rekreasjonsverdier i området. Videre ber de om at det utarbeides fotomontasjer som gir relevante og realistiske visualiseringer av anlegget med lysmerking, både for nærområdet og Mjørregionen, og at berørte kommuner inkluderes i arbeidet. De ber også om at planene konkretiseres med utplassering av eksakt antall vindturbiner, at veier og kabelgrøfter prosjekteres og at det gjennomføres lønnsomhetsberegninger med og uten bruk av grønne sertifikater. Videre ber de om at eksisterende skogsbilveinett omprosjekteres, og synliggjøres med visuelle profiler i landskapet. Når det gjelder biologisk mangfold ber de om at det gjøres undersøkelser av kollisjonsfare og skremsevirksomheter for vilt og fauna. De ber også om at virkninger for utøvelse av beite vurderes, og om at virkninger for hytte- og bomiljø utredes. Videre ber de om at det vurderes garantiordninger dersom prosjektet ikke klarer sine forpliktelser, eller på annen måte opphører.

Olavskilden Arbeidslag skriver i brev av 22.12.2010 at de arbeider for opprettholdelse av kulturminner på Totenåsen. De påpeker mange spor etter menneskelige aktiviteter, og ber om at det aktuelle området blir nøye kartlagt og at kulturminner registreres.

DNT Gjøvik og omegn skriver i brev av 27.12.2010 at de primært ønsker at prosjektet skrinlegges. Til en eventuell utredning ber de om at denne kartlegger virkninger for friluftsliv på Totenåsen og

omegn. De skriver at tiltaket vil påvirke et mye brukt friluftsareal, og fremhever spesielt det vestre og midtre av planområdene som viktig i friluftsyemed.

Forum for Natur og Friluftsliv Oppland skriver i brev av 30.12.2010 at Totenåsen har stor verdi som rekreasjonsområde og at Totenåsen er et viktig område for biologisk mangfold med forekomst av rovfugl som fiskeørn, vandrefalk og muligens hubro. De påpeker at dette er et relativt urørt område, som også består av naturreservater, at et vindkraftverk vil gi betydelige visuelle virkninger for landskap og at støy kan virke negativt. Forumet er bekymret for at tiltaket kan gi negative virkninger for friluftsliv, og mener at det kan være i strid med §§ 1, 4, 5, 8, 9 11 og 12 i naturmangfoldloven. På dette grunnlag ber de om at prosjektet skrinlegges til fordel for energisparing og økt utnytting av eksisterende vannkraft. En eventuell utredning bes gjennomført i samsvar med DN håndbok 25-2004.

Østre Toten sikringsradiolag ber i brev av 30.12.2010 om at det utredes om tiltaket vil gi støy for radiosamband. De opplyser om at det er dårlig mobiltelefondekning på Totenåsen, og at mange brukere er avhengig av dette radiosambandet.

Naturvernforbundet i Gjøvik Toten Land skriver i brev av 30.12.2010 at de er imot planene. Naturvernforbundet påpeker nærheten til fire verneområder på Totenåsen, og ber om utredning av virkninger for både biologisk mangfold og friluftsliv. De ber også om at betydningen av menneskers tilgang på friluftsopplevelser utredes. Vedrørende plante- og dyreliv fremmes krav om utredning av sårbare arter av sopp, lav, moser, planter, og en rekke fuglearter. De ber også om en utredning av virkninger for jaktbart vilt, og om at utredningene dekker både anleggs- og driftsfaser. Videre ber de om en utredning av risiko ved lynnedslag, brann, iskast etc, og om at forurensing utredes. De ber også om en utredning av klimavirkninger knyttet til de materialene som inngår i vindkraftverket. For øvrig vises til krav om samlet energiplan for Norge og Oppland.

”Åsens Venner” opplyser i brev av 31.12.2010 at de er en sammenslutning av flere lokale organisasjoner og enkeltpersoner. De skriver at det er stor lokal motstand mot tiltaket. Åsens venner viser til flere innlegg fra NVEs folkemøte om meldingen, og til at 473 berørte bruksberettigede og/eller grunneiere i to allmenninger og et privat grunneierlag har kommet med en høringsuttalelse der de går imot vindkraftplanene. Åsens Venner skriver videre at naturverdet må prioriteres over de økonomiske verdiene, og viser til flere sitater i den sammenheng. De skriver også at Norge har særegne friluftslivstradisjoner, og at bruk av Totenåsen til vindkraft er uforenlig med det norske friluftslivets tradisjonelle verdier. De forventer således at rettighetshaverne skrinlegger utbyggingsplanene før konsekvensutredningsfasen settes i gang.

Åsens Venner påpeker at tiltaket vil medføre inngrep i myrområder nær fire naturreservater, og at en utbygging vil få følger for livsvilkårene til flere rødlistede og sjeldne arter i området. Videre skriver de at tiltaket vil bli en trussel mot drikkevannskilder, gyteområder og livsrommet for dyr og vekster. De mener også at tiltaket vil ha store virkninger for både dagens og fremtidens friluftsliv, i en kommune med få andre inngrepsfrie naturområder. Åsens Venner skriver i tillegg at tiltaket vil ha en forstyrrende virkning på landskapsbildet, med følger for blant annet trivsel og prissetting av eiendommer. De stiller også spørsmål til vindkraftens teknologi og økonomi.

Som krav til en konsekvensutredning legger de vekt på at nøyaktige plasseringer av vindturbiner og veier skal angis, og at disse skal tegnes inn på kart i målestokk 1:5000. De ber om visualisering av vindturbinene og veianleggene, og om en beskrivelse av følgene for livsvilkårene for vilt og vekster, med vekt på sjeldne arter. De krever videre en risiko- og sårbarhetsanalyse av tiltaket. Åsens Venner har også et krav om redegjørelse for virkninger knyttet til friluftsliv, reiseliv, støy, ising, eiendomsverdier og samfunnsmessige virkninger. De vil ha en redegjørelse for tiltakets lønnsomhet

ved levering til innenlands bruk vinterstid, og krever en dokumentasjon av vindturbinenes økologiske fotavtrykk. Åsens Venner krever også en redegjørelse for avbøtende tiltak.

Totenviken Jeger og Fiskerforening Lodd nr 5 v/Steinar Bruun skriver i brev av 25.12.2010 at de er imot en utredning av området. Dersom en utredning likevel finner sted ber de om at det utredes for en rekke forhold tilknyttet det biologiske mangfoldet i området. Bruun fremhever nærhet til de fire naturreservatene, som inneholder en rekke oppgitte sjeldne og truede arter planter og dyr. Blant annet bes utredet virkninger for lavarten huldrestry og storflaggermus. Videre bes det kartlagt en rekke fredede fuglearter, som fiskeørn, hønsehauk, hubro, vandrefalk, lerkfalk, musvåk, dvergfalk, kongeørn, vepsevåk, konglebit, vipe, dobbeltbekkasin, stær, varsler, tårnskate, rosenfink, storlom, tretåspett, gråspett og svartspett. Det bes utredet virkninger ved både anleggsarbeid og drift. Videre bes utredet virkninger for rovfugls trekkruiter, forflytning, matsøk og forekomst av fredede arter i vindkraftverkets influensområde. Bruun ber om utredning av virkninger for arter som storfugl, orrfugl og lirype, trane, andefugl. Han ber også om at planområdet utvides til også å gjelde kraftlinjen til Skjeppsjøen.

Bruun ber om en utredning av virkninger for vilt i området, både med tanke på økt menneskelig aktivitet og lyd fra anlegget. Han ber om at lokalisering av vindturbiner og veier angis nøyaktig, og at det utredes for landskapsmessige virkninger, fyllinger fra veier, erosjon fra veibygging og utvasking til drikkevannskilden Mjøsa. Virkninger for fisk og gyteforhold og virkninger for liten salamander i gårdsdammer i Totenvika bes utredet. Han påpeker at drenering av myrer kan være et problem for økosystemet, og ber om at dette utredes. Bruun ber også om at faren for følger ved havari, brann eller iskast utredes.

Bruun skriver at området har stor verdi som jakt- fiske- og friluftsområde, og ber om at dette inngår i en helhetlig vurdering av tiltaket. Han fremhever den norske friluftstradisjon, og påpeker at Totenåsen er et av de siste områdene i kommunen som ikke er påvirket av moderne inngrep. Bruun mener at tiltaket vil gi store negative virkninger på områdets verdi som friluftsområde. Det gjelder både jakt, fiske og andre former for friluftsliv.

Norsk Ornitologisk Forening, avdeling Oppland skriver i brev av 31.12.2011 at det aktuelle området har en rik og særegen flora, og at virkninger av alle tiltak må utredes i forhold til flora og naturtyper. Blant annet fremheves kommunens ansvar for å forvalte den sårbare arten huldrestry på Totenåsen, et av artens kjerneområder i Norge. Videre påpekes nærhet til verneområder med gammel barskog. De ber om at det utredes hvordan vindkraftverket vil påvirke verneområdene, og muligheten for å utvide disse.

Når det gjelder forhold til fugl ber de om at følgende momenter inngår i utredningen;

1. *Planområdet må utvides til å gjelde også kraftlinje fra Skjeppsjøen til vindkraftverket, samt korridorer for vegtraseer mellom de tre planområdene. Langs kraftlinja må det legges vekt på å kartlegge fuglearter som er sårbare for kollisjoner med kraftlinjer, slik som trane, hønsefugl, andefugl og rovfugl.*
2. *Hekkende rovfugler og ugler, bl.a. fiskeørn (nær truet NT), musvåk, fjellvåk, hønsehauk (NT), kongeørn og hubro (sterkt truet EN), må kartlegges i planområdet og influensområdet til vindkraftverket. Det må antas at rovfugl som hekker opptil 3-4 km fra planområdet kan jakte mer eller mindre regelmessig i planområdet, i noen tilfeller også lenger unna. Vandrefalk hekker også innenfor en slik avstand, og det bør undersøkes om den benytter planområdet under jakt eller forflytninger.*
3. *Det må kartlegges forflytninger av rovfugl mellom hekkeplasser og Mjøsa, spesielt fiskeørn (NT), som vi vet har regelmessig næringstrekk gjennom planområdet – mellom hekkeplasser lenger inn på Totenåsen og Mjøsa. Omfanget av dette må kartlegges sammen med flygehøyde*

og annen atferd som gjør at rovfugl blir spesielt utsatt for kollisjoner med vindmøller. Blir det dannet termikk over Skreiberga under spesielle værforhold som gjør at rovfugl benytter den til å vinne høyde (for å spare energi under trekk/forflytninger)?

4. *Storlom (NT) hekker på Hersjøen. I sommerhalvåret ses voksne storlommer regelmessig i Mjøsa, og det kan ikke utelukkes at hekkefugler fra Hersjøen flyr ned til Mjøsa for å fiske. Dette må undersøkes i forbindelse med utredningen.*
5. *Det er uvisst om det foregår et regelmessig trekk av rovfugl gjennom planområdet. Det er gjort spredte observasjoner av f.eks. musvåk, fjellvåk, myrhauk, spurvehauk og hønehauk (NT) under høsttrekket særlig i området, men omfanget av trekket er ikke undersøkt godt nok. Topografien tilsier at det trolig er størst passasje av rovfugl gjennom skaret ved Skjeppsjøen, og dermed der hvor ei ny kraftlinje vil gå tilnærmet 90 grader på trekkretningen. Også i åssida ned mot Mjøsa kan det være snakk om et regelmessig trekk. Med tanke på rovfuglenes sårbarhet både for kraftlinjer og vindturbiner må dette kartlegges i detalj.*
6. *Kartlegging av rødlistede fuglearter generelt i plan- og influensområdet må utføres. Aktuelle arter utenom de allerede nevnte er kanskje spesielt tornskate (NT), rosenfink (VU), fiskemåke (NT), vipe (NT) og stær (NT).*
7. *Kartlegging/kartfesting av spillplasser og dagområder for tiur og spillplasser for orrfugl. Det er også bestander av jerpe i bekkedalene i området, og disse har kanskje noen av de beste miljøene for denne arten i distriktet. Spesiell vekt må også legges på å kartlegge den svært lokale og isolerte bestanden av lirype omkring Hervakampen, og vurdere bestandsmessige konsekvenser for denne i forhold til mulig tap i vindkraftverket. På Smøla er lirype den arten som hyppigst blir drept av vindturbiner (se Bevanger m.fl. 2010).*

3.6 Grunneiere og privatpersoner

Per Melby ber i e-post av 30.11.2010 om at vindkraftverket visualiseres fra Skreia, Fossenfeltet, Totenvika, Balkeåsen, Starum, Kraby, Lena, Sletta, Sillongen, Blilie, Holokampen, Ringsaker og Helgøya.

Dagmar og Jon Aarsby ber i brev mottatt av NVE 03.12.2010 om at det utredes for virkninger på arealet som friluft- og naturområde, risiko for ras og erosjonsskader, innvirkning på kommunens tiltak for tilflytting og virkninger for setrene Oppegård og Fjorkenstad. Videre ber de om utredning av verdiforringelse av hus og hytter som berøres, og eventuelle erstatninger, og støy, skyggekast og visuelle virkninger for beboere og brukere av området. De ber også om utredning av risiko for ulykker brann etc. og en vurdering av økonomien i prosjektet.

Ole Arild og Inger Lise Fosmo skriver i brev av 05.12.2010 at de mener støy fra vindkraftverket kan bli et større problem enn det som fremgår av meldingen. På det grunnlag ber de om en detaljert utredning av støy og virkninger av dette for hus, hytter og biologisk mangfold, og fremhever at dette må gjennomføres av en uhildet part.

Mari Skjelstad skriver i brev mottatt av NVE 06.12.2010 at hun er imot vindkraftverket. Hun legger til grunn at vindturbinene vil ødelegge hytteområdene på Totenåsen, både på grunn av støy og virkninger for naturmangfold, og spesielt i tilknytning til etablering av veier til vindkraftverket.

Roy Høibo skriver i brev mottatt av NVE 06.12.2010 at han er imot det varslede vindkraftverket på Totenåsen. Han legger til grunn at området har stor verdi som friluft-, jakt- og rekreasjonsområde. Høibo er spesielt bekymret for virkninger av nye veier inn i området, og han mener at naturkvalitetene på Totenåsen og de to seteranleggene, Oppegård og Fjorkensetra er underkommunisert. Høibo mener at elektrisitetsproduksjonen i anlegget ikke er i samsvar med ulempene dette medfører.

Terje Håkensbakken skriver i brev av 17.12.2010 at han er imot det varslede vindkraftverket på Totenåsen. Han legger til grunn at området har stor verdi som friluftsliv-, jakt- og rekreasjonsområde, og at han ønsker dette videreført også til fremtidens generasjoner.

Jan Erik Håkensbakken, Turid Dahl m.fl. skriver i brev av 26.12.2010 at de er motstandere av prosjektet, og at de mener tiltakshaver har gått frem på en kritikkverdig måte. De legger til grunn at området har stor verdi som friluftsliv-, jakt- og rekreasjonsområde. Til en konsekvensutredning ber de om at det utredes for livs- og bokvalitet for naboer, støy, visuelle virkninger, forurensning, virkninger for grunnvann, verdi på eiendommer, biologisk mangfold, virkninger for hytter med nærhet til planområdet, virkninger på radiosamband, ulykker, brann, havari, trafikk og reetablering.

Kristin Håkensbakken og Arnfinn Sønsterud skriver i brev av 27.12.2010 at de er imot et vindkraftverk som meldt på Totenåsen. De legger til grunn at området har stor verdi som friluftsliv-, jakt- og rekreasjonsområde, og at de ønsker dette videreført også til fremtidens generasjoner.

Martin Solheim skriver i brev av 23.12.2010 at han er imot planene om vindkraftverk på Totenåsen. Han ber om at det utredes verditap for hytter i området og boliger i nærhet. Videre ber han om at det utredes for støy og visuelle virkninger, og virkninger for jakt i området. Han ber også om at virkninger av veier utredes. Solheim spør om ansvar for tilbakeføring ved nedleggelse av anlegget, virkninger for fugle- og dyreliv ved både anleggsarbeid og drift og om utredning av økonomien i prosjektet. Han mener også at det finnes andre og mer miljøvennlige energiformer enn vindkraft.

Kai Myrvang skriver i brev av 26.12.2010 at han som hytteeier på Totenåsen vil ha utredet hvilke virkninger tiltaket vil ha for hyttene i området. Han ber om at virkninger for hyttens verdi utredes, og om at virkninger av støy og iskast utredes. Han fremhever spesielt egen hytte nr 114 ved Herva.

Kjetil Fangen skriver i e-post av 30.12.2010 at han representerer Østre Toten Sauebeitelag, som pr i dag har ca 1300 sau og lam i de områder vindkraftverket er meldt. Han ber om at det utredes for støyvirkninger på beitedyr, virkninger av økt tilgjengelighet i planområdet og virkninger ved anleggsaktivitet.

Per Sigvald Wang skriver i brev av 31.12.2010 at han supplerer felles høringsuttalelse fra Toten Allmenning lodd 4 og 5. Wang gjør oppmerksom på at Toten og Mjøsregionen har en lang rekke nasjonalt verdifulle kulturlandskap, som området Lillo - Balke, og ber om at det utredes visuelle virkninger for disse områdene. Wang påpeker et rikt dyreliv og fugleliv og tilgrensende naturreservat og barskogsområder, og ber om at det utredes virkninger for naturmangfold også utenfor planområdet. Videre ber han om at det utredes for dagens og fremtidens muligheter for å drive friluftsliv både i planområdet og tilgrensende områder. Han konstaterer videre at Totenåsens naturverdier er viktige for kommunen, og ber om at virkningene for Totenvika og Østre Toten kommune som bosted utredes.

Kristian Fjørkenstad skriver i e-post av 31.12.2010 at han er betenkt over ulempene et eventuelt vindkraftverk vil medføre. Fjørkenstad fremhever faren for havari, lynnedslag, skogbrann, iskast og utslipp fra turbinene og påvirkning på skogen i vindkraftverkene, og ber om at utredningen belyser virkninger av dette, både ved drift og ved anleggsarbeid. Fjørkenstad ber om at det utredes for skjæringer og fyllinger ved anleggsarbeid, virkninger for myrer, vanntransport og dyreliv og fugleliv. Videre ber han om utredning av virkninger for gamle seter- og fortidsminner, støyvirkninger, virkninger for verneområder og fremtidens turismemuligheter og virkninger for hytte- og friluftsliv.

Ole A. Haugland og Jan S. Egenes informerer i brev av 31.12.2010 at de er eiere og brukere av Fjørkenstadsætra på Totenåsen. De ber om en verdivurdering av områdets betydning for rekreasjon og friluftsliv. Videre fremheves de kulturhistoriske verneverdiene i de gamle setermiljøene på Totenåsen, og særlig Fjørkenstadsætra, og ber om at en vurdering av alle virkninger for setrene inngår i

utredningene. Dette inkluderer anskueliggjøring av vindturbindpunkter, eventuelt med alternativer og tredimensjonale fotomontasjer/simuleringer fra flere punkter på setervollene. De ber også om utredning av alle virkninger knyttet til veier, og om 3D illustrasjoner av vegskjæringer. Videre stiller de spørsmål til årsmiddelvinden i prosjektet og ber om måledata i et høyoppløselig rutenett. De ber også om at det utarbeides en risikoanalyse i forbindelse med potensialet for iskast. Avslutningsvis gir de sine synspunkter på vindkraft. De mener blant annet at vindkraft burde legges på kysten og i nærhet til de store byene, og at innlandet bør benytte bioenergi, fjernvarme og geovarme.

Peter Lunden skriver i brev oversendt NVE 31.12.2010 at han er imot at tiltaket utredes. Hvis det derimot går videre med prosjektet ber han om en utredning av vind og økonomi i tiltaket, tatt i betraktning at tiltaket er et innenlands vindkraftverk lokalisert i et område med mange vindstille dager. Videre ber han om at det utredes for farer, sikkerhetssoner, forurensning og muligheten for å drive friluftsliv. Lunden ber også om at det utredes virkninger for vilt, hytteliv og beitedyr ved økt menneskelig aktivitet i området, og om etablering av veiers virkning på myrer og biologisk mangfold. Videre ber han om en utredning av lokale virkninger ved hvert turbinpunkt og om støy fra vindturbinene. Han ber også om en utredning av hvordan et vindkraftverk vil påvirke bygda, som virkninger ved fallende interesse for natur etc. Lunden stiller også spørsmål til lovligheten i den prosessen som gjennomføres.

3.7 Merknader fra Miljøverndepartementet

Miljøverndepartementet (MD) viser i brev av 13.12.2011 til departementets tidligere merknader til NVEs utredningsprogram, oversendt i brev av 24.6.2011. For øvrig minner departementet om at prosjektet har fått høyeste konfliktkategori E i tematiske konfliktvurderinger, særlig grunnet kulturverdier og landskap av nasjonal verdi. De gjør derfor oppmerksom på behovet for en grundig utredning av kulturminner og kulturmiljøer.

Miljøverndepartementet (MD) har i brev av 24.06.11 følgende merknader til forelagte utredningsprogram i fylkene Vest-Agder, Rogaland, Sogn og Fjordane, Nordland og Finnmark;

Bakgrunn for utredningsprogram

MD påpeker at det tydelig må gå frem av utredningsprogrammenes innledning at programmet skal tolkes i lys av notatet "*Bakgrunn for utredningsprogram*".

Kulturminner

MD viser videre til pågående avklaringsprosess mellom Olje- og energidepartementet og MD om håndtering av lovpålagte undersøkelser i medhold av kulturminneloven § 9 i vindkraftsaker. MD ber NVE gjøre det klart overfor tiltakshaver at det kan komme presiseringer knyttet til håndtering av automatisk fredete kulturminner når denne avklaringen foreligger.

Landskap

MD ber om at visualiseringspunktene også vurderes og velges i samråd med fylkesmannen og kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen.

MD ber om at det går frem av utredningsprogrammene at samlede virkninger for landskapet skal illustreres ved hjelp av fotovisualiseringer der det er planlagte og/eller etablerte vindkraftverk innenfor en radius på cirka 30 kilometer.

Naturmangfold

"Miljøverndepartementet ber om at utredningsprogrammene sikrer at det utarbeides konsekvensutredninger som gir et tilfredsstillende grunnlag for å vurdere bestemmelsene i naturmangfoldloven §§ 8 til 12, jamfør naturmangfoldloven § 7. Dette innebærer blant annet at utredningsprogrammene må legge opp til å utrede hvilke virkninger tiltakene kan få for alle prioriterte, truede og nær truede arter og utvalgte, truede og nær truede naturtyper. Påvirkningen på disse arter og naturtyper skal vurderes ut fra den samlede belastningen de er eller vil bli utsatt for, det vil si påvirkninger også fra andre eksisterende og fremtidige tiltak. Dette gjelder for lokale bestander og forekomster i tillegg til artene og naturtypene på landsbasis. Der hvor eksisterende kunnskap er mangelfull må det gjennomføres feltundersøkelser."

MD ber om at det henvises til Norsk Rødliste for naturtyper (2011) i relevante punkter i utredningsprogrammet.

"Når det gjelder tiltak som kan ha virkning på verneområder, også der tiltaket ligger utenfor verneområdets grenser, vises det til naturmangfoldloven § 49 om at hensynet til verneverdiene skal tillegges vekt ved avgjørelsen av om tillatelse bør gis og ved fastsetting av vilkår. Miljøverndepartementet ber om at de aktuelle utredningsprogrammene legger opp til å fremskaffe informasjon som gjør det mulig for konsesjonsmyndigheten å vurdere dette."

MD anbefaler NVE å omformulere kulepunkt som omhandler før- og etterundersøkelser for naturmangfold under kapittel 2 Prosess og metode.

MD viser til tematiske konfliktvurderinger for prosjektene, og ber NVE vurdere om det er hensiktsmessig å prioritere videre konsesjonsbehandling i sakene med høyt konfliktnivå.

MD viser til pågående avklaringsprosess mellom Olje- og energidepartementet og MD om utarbeidelse av en mal som ivaretar bestemmelsene i naturmangfoldloven og vannforskriften på en tilfredsstillende måte i utredningsprogram for konsesjonssaker. MD ber NVE gjøre det klart overfor tiltakshaver at det kan komme presiseringer knyttet til ovennevnte når denne avklaringen foreligger.

Regionale planer

MD ber NVE avvente konsesjonsbehandling i områder hvor det er igangsatt utarbeidelse av regionale planer for vindkraft.

3.8 Kommentarer til Miljøverndepartementets merknader

Bakgrunn for utredningsprogram

Miljøverndepartementet(MD) påpeker at det tydelig må gå frem av utredningsprogrammenes innledning at programmet skal tolkes i lys av notatet "Bakgrunn for utredningsprogram". NVE vil presisere at det i innledningen til utredningsprogram alltid vises til høringsuttalelser og NVEs vurderinger i "Bakgrunn for utredningsprogram". I tillegg må vi bemerke at programpostene er tydelige og konkrete og gir i liten grad rom for tolkning. Vår erfaring er at tiltakshaverne alltid vurderer "Bakgrunn for utredningsprogram" som viktig å studere før bestilling av relevant utredningskompetanse for å gjennomføre de pålagte utredningene. MDs forslag er en unødvendig tydeliggjøring som etter vår mening ikke bør inngå i våre prosessuelle vedtak.

Kulturminner

MD viser videre til pågående avklaringsprosess mellom Olje- og energidepartementet og MD om håndtering av lovpålagte undersøkelser i medhold av kulturminneloven § 9 i vindkraftsaker. MD ber NVE gjøre det klart overfor tiltakshaver at det kan komme presiseringer knyttet til håndtering av automatisk fredete kulturminner når denne avklaringen foreligger.

NVE gjør oppmerksom på at vindkraftsøknader vil behandles i henhold til gjeldende praksis inntil eventuelle resultater fra avklaringsprosessen mellom OED og MD foreligger.

Landskap

MD ber om at visualiseringspunktene også vurderes og velges i samråd med fylkesmannen og kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen. I tilknytning til programpunktet om visuelle virkninger ber NVE tiltakshaver om å vurdere forslag til fotostandpunkt i høringsuttalelser i samråd med fagutreder og berørt kommune. Som nevnt over beskriver NVE i fremgangsmåten for utredningstema landskap at tiltakshaver bør vurdere forslag til fotostandpunkt i høringsuttalelsene i samråd med fagutreder og berørt kommune. Videre mener vi at det i tredje kulepunkt under utredningstema landskap og henvisning til NVEs veileder 05/2007 samlet gir en god og konkret veiledning til hvilke visualiseringspunkter som bør velges. En ytterligere byråkratisering av valg av visualiseringspunkter synes fundert på et grunnlag som er uavhengig av hva som faktisk står i programmet. NVE kan ikke ta MDs forslag til følge.

NVE kan slutte seg til MDs forslag om at samlede virkninger bør illustreres ved hjelp av fotorealistiske visualiseringer der det er planlagte og /eller etablerte vindkraftverk innenfor en radius på ca 30 kilometer. Dette forutsetter at visualiseringene får en kvalitet som kan tilføre saksbehandlingen beslutningsrelevant informasjon om samlede virkninger for landskapet. NVE mener at krav om visualisering av flere vindkraftverk ikke bør inngå som et standardkrav i utredningsprogram i områder med flere prosjekter nær hverandre. NVE legger til grunn at visualiseringer som skal gi informasjon om samlede virkninger for landskapet må knyttes til de prosjektene som meddeles konsesjon. Prosjekter som er fremmet og som NVE anbefaler blir trukket, eller prosjekter som ikke meddeles konsesjon bør ikke inngå i denne type visualiseringer. NVE mener derfor at fotorealistiske visualiseringer av flere prosjekter normalt bør kreves som tilleggsutredninger der dette vurderes som relevant.

Naturmangfold

NVE kan i hovedsak slutte seg til MDs endringsforslag, og vil foreta nødvendige endringer i utredningsprogrammene. Når det gjelder MDs krav om at det henvises til Norsk Rødliste for naturtyper (2011) i relevante punkter i utredningsprogrammet, vil NVE på det nåværende tidspunkt ikke slutte seg til dette. Rødlisten for naturtyper er utarbeidet av Artsdatabanken og bygger på systemet Naturtyper i Norge (NiN). Per i dag er svært lite natur kartlagt etter dette systemet. Kvalitetskravene til dataene er høye, noe som gjør at mange naturtyper og utforminger ikke har kunnet bli vurdert selvstendig, men samlet i sekkebenevnelser der mye informasjon og detaljer forsvinner. Blant annet er alle elver og innsjøer rødlistet naturtype i kategorien Nær Truet (NT). NVE mener derfor at bruk av Direktoratet for naturforvaltnings Naturbase og kartlegging etter DN's håndbok 13 i kombinasjon med Truede vegetasjonstyper i Norge (Fremstad, E. & Moen, A. 2001.) gir et langt bedre kunnskapsgrunnlag.

Prioritering av konsesjonsbehandling

MD viser til tematiske konfliktvurderinger for prosjektene, og ber NVE vurdere om det er hensiktsmessig å prioritere videre konsesjonsbehandling i sakene med høyt konfliktnivå. NVE vil i den sammenheng påpeke at vi prioriterer behandlingen av vindkraftverk ut i fra flere kriterier. Med tanke på den nye sertifikatmarkedet for fornybar kraft er det viktig for NVE å prioritere arbeidet med de tiltakene som raskest vil kunne realiseres, dvs de beste prosjektene.

MD viser til pågående avklaringsprosess mellom Olje- og energidepartementet og MD om utarbeidelse av en mal som ivaretar bestemmelsene i naturmangfoldloven og vannforskriften på en tilfredsstillende måte i utredningsprogram for konsesjonssaker. MD ber NVE gjøre det klart overfor tiltakshaver at det kan komme presiseringer knyttet til ovennevnte når denne avklaringen foreligger. NVE gjør oppmerksom på at vindkraftsøknader vil behandles i henhold til gjeldende praksis inntil eventuelle resultater fra avklaringsprosessen mellom OED og MD foreligger.

Regionale planer

MD ber NVE avvente konsesjonsbehandling i områder hvor det er igangsatt utarbeidelse av regionale planer for vindkraft.

Fylkesdelplaner for vindkraft der dette foreligger, skal inngå som beslutningsgrunnlag i NVEs konsesjonsbehandling. Dersom NVE skal sluttbehandle prosjekter før en eventuell fylkesdelplan er vedtatt, vil dette være i forståelse med den aktuelle fylkeskommunen.

3.9 Tematiske konfliktvurderinger

3.9.1 Generelt om tematiske konfliktvurderinger

Tematiske konfliktvurderinger ble behandlet i Stortingsmelding nr. 11 (2004-2005) Sametingets virksomhet i 2003. Gjennom konfliktvurderingene skal det systematiseres og kategoriseres informasjon om mulige konflikter mellom planlagte vindkraftverk og de ulike sektorinteressene, og derigjennom legge til rette for avklaring av disse gjennom konsesjonsbehandlingen. Målsetningen skal være å bidra til å finne vindkraftprosjekter som i størst mulig grad kan forenes med de ulike sektorinteressene.

Følgende temaer inngår i konfliktvurderingene:

Miljø og kulturminner - konfliktvurderingen foretas av Direktoratet for Naturforvaltning og Riksantikvaren

Reindrift - konfliktvurderingen foretas av Reindriftsforvaltningen

Forsvaret - konfliktvurderingen foretas av Forsvarsbygg

NVE har fått ansvaret for å koordinere og sikre gjennomføringen av tematiske konfliktvurderinger av meldte og konsesjonssøkte vindkraftverk. En rekke andre temaer som ikke inngår i konfliktvurderingene, som for eksempel infrastruktur, vindressurser og økonomi, vil selvfølgelig også inngå som sentrale temaer i konsesjonsbehandlingen.

Prosjektene kategoriseres etter følgende generelle karakterskala:

Kategori A: Ingen konflikt

Kategori B: Mindre konflikt

Kategori C: Middels konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel mindre justeringer av parken som flytting/fjerning av et mindre antall vindturbiner. Eventuelt et område med stor verdi men stor usikkerhet om konfliktgrad, men hvor sektormyndighet tror konfliktgraden vil være stor ("føre var").

Kategori D: Stor konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel omfattende justeringer av parken som flytting/fjerning av et større antall vindturbiner.

Kategori E: Svært stor konflikt. Avbøtende tiltak vil ikke kunne redusere konflikt.

3.9.2 Tematisk konfliktvurdering av Skreifjella vindkraftverk

Forsvarsbygg skriver i høringsuttalelse av 04.01.2011 at prosjektet, gis **kategori A** i den omforente skala for konfliktnivå, dvs. at det ikke er noen konflikt med forsvarets anlegg.

Prosjekt	Kommune	Kategori
Skreifjella vindkraftverk	Østre Toten	A

Direktoratet for naturforvaltning

Direktoratet for naturforvaltning har i samarbeid med Fylkesmannen i Oppland og Riksantikvaren i brev av 11.02.2011 vurdert tiltaket til kategori E for miljø og kulturminner. De skriver at planområdet utgjør et markant landskapselement, der vindturbinene vil endre og dominere synsinntrykket. De skriver også at området er et viktig rekreasjonsområde, og at tiltaket vil kunne gi omfattende indirekte virkninger for viktige kulturmiljøer og landskap av nasjonal verdi. Videre ser de et potensial for direkte virkninger for blant annet setermiljøer og eldre veg av nasjonal verdi. De naturfaglige verdiene antas å være middels, med unntak av to vernede områder med barskog som grenser til planområdet.

Prosjekt	Sum	Naturmiljø	Kulturmiljø	Landskap
Skreifjella vindkraftverk	E	C	E	D

4 Generelt om utredningsprogram for vindkraftverk

En konsekvensutredning skal i nødvendig utstrekning omfatte de punkter som er listet opp i vedlegg III i forskrift om konsekvensutredninger av 26.6.2009. På bakgrunn av forskriften, innholdet i meldingen, innkomne høringsuttalelser og egne vurderinger skal NVE meddele et eget utredningsprogram for tiltaket. I utredningsprogrammet skal NVE spesifisere og avgrense utredningskravene for direkte og indirekte virkninger for miljø, naturressurser og samfunn til de forhold som etter NVEs vurdering er vesentlige og beslutningsrelevante. NVE har utformet

utredningsprogram for Skreifjella vindkraftverk. Intern infrastruktur, dvs. kabler fra hver enkelt vindturbin til en felles transformator for vindkraftanlegget, nødvendige elektriske anlegg for nettilknytning, interne veier og atkomstvei, omfattes også av utredningsprogrammet. Utredningsprogrammet er gitt til tiltakshaver i eget brev.

5 NVEs kommentarer til utredningsprogrammet

5.1 Tiltaksbeskrivelse

5.1.1 Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket

Flere høringsparter ber om at planene for vindkraftverket konkretiseres med eksakt antall og plassering av vindturbiner, veier og overføringsnett. NVE viser til kulepunkt to under ”Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket”, der det står at planområdet med infrastruktur skal beskrives og vises på kart. For at det planlagte vindkraftverket skal få en optimal utforming, er det viktig at det legges opp til fleksibilitet når det gjelder type, antall og detaljplassering av vindturbinene. Fleksibilitet er en nødvendig forutsetning for at tiltakshaver skal kunne utnytte konkurransemulighetene i leverandørmarkedet og optimalisere produksjonen i planområdet. Utredningene som skal gjennomføres skal baseres på den utformingen av vindkraftverket som tiltakshaver mener er mest sannsynlig. Ved en eventuell konsesjon vil det stilles vilkår om en detaljplan. Detaljplanen skal vise endelig utbyggingsløsning, herunder plassering av vindturbiner, adkomst- og internveier. Detaljplanen skal godkjennes av NVE og legges til grunn for utarbeidelse av miljø- og transportplan.

Flere høringsparter ber om en redegjørelse for tiltakets lønnsomhet, både med tanke på beliggenhet og vindressurser, teknologi og spesielt i forhold til områdets verdi som rekreasjonsområde. Det bes også om at det utføres lønnsomhetsberegninger med og uten bruk av grønne sertifikater. NVE viser i denne sammenheng til kulepunkt en til tre under ”Vindressurser, økonomi og produksjon”. Her fremgår det at konsekvensutredningen skal belyse alle tema som kan påvirke økonomien i anlegget. NVE vil i vurderingen av en eventuell søknad legge dette til grunn for en selvstendig vurdering av prosjektet. Vi viser for øvrig til regjeringens forslag til lov om elsertifikater.

5.1.2 Vurdering av alternativer

Fylkeskommunen anbefaler at det utarbeides/vurderes et mer tilbaketrukket/diskret alternativ som reduserer de visuelle fjernvirkningene for kulturlandskapsområdet Balke – Lillo. NVE vil i den sammenheng påpeke at utredningene som gjennomføres skal baseres på den utformingen av vindkraftverket som tiltakshaver mener er mest sannsynlig. NVE viser samtidig til temaet ”Tiltaksbeskrivelse”, der det settes krav til at tiltakshaver skal begrunne den valgte lokaliteten, og det skal også gis en kort beskrivelse av forventet utvikling i planområdet og tilgrensede områder for 0-alternativet.

5.1.3 Forholdet til andre planer

Flere høringsinstanser påpeker eksisterende og planlagt vernede naturområder i nærhet til planområdet. Fylkesmannen skriver at det kan være aktuelt med en nordlig utvidelse av Falken naturreservat, og opprettelse av et nytt Fjælubekken naturreservat i området mellom midtre og østre delområde av vindparken. De forutsetter at tiltaket ikke medfører inngrep i eksisterende eller planlagte verneområder, og at eventuelle virkninger for verneverdiene synliggjøres i konsekvensutredningen.

NVE viser i denne sammenheng til kulepunkt to under "Forhold til andre planer", der det fremgår at områder som er vernet eller planlagt vernet skal vurderes.

Naturvernforbundet i Gjøvik Toten Land viser til krav om samlet energiplan for Norge og Oppland. NVE viser i den sammenheng til Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk (MD og OED, 2007) der det anbefales at det utarbeides regionale planer. Når godkjente regionale planer foreligger vil disse inngå i grunnlaget for NVEs behandling av enkeltprosjekter. Konesjonsmyndigheten må imidlertid alltid foreta en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle, og også vektlegge andre forhold enn de hensyn som i planene er vektlagt ut fra regionale vurderinger og prioriteringer. NVE er kjent med at Oppland fylkeskommune har vurdert å igangsette arbeid med en regional plan for vindkraft.

5.1.4 Infrastruktur og nettilknytning

Flere høringsinstanser ber om at planområdet utvides til også å inkludere nettilknytningen frem til Skjeppsjøen. Statnett SF skriver at tiltaket vil kunne utløse behov for tiltak i regionalnettet, som økt transformeringskapasitet. Flere høringsinstanser ytrer også vesentlig bekymring knyttet til virkninger ved etablering av veier inn i planområdet og oppstillingsplasser for vindturbiner. Det bes om at virkninger av transport på dagens veinett utredes og om en vurdering av behovet for avbøtende tiltak med utbedring av deler av veinettet.

Vedrørende virkninger av nettilknytning, veier og oppstillingsplasser viser NVE til kulepunkt en til tre og fem under temaet "Infrastruktur og nettilknytning". Vedrørende kapasitetsforhold i overføringsnettet viser NVE til punkt fire under samme tema. NVE viser også til andre kulepunkt under "Prosess og metode" hvor det står at virkningene av nettilknytningen, adkomst- og internveier, oppstillingsplasser, bygninger, mellomlagring og kaier skal utredes for alle relevante utredningstema som er angitt i dette programmet. NVE forutsetter at også tema som transport frem til planområdet, og bruk av infrastruktur etter etablering belyses i utredningen. Dette ivaretar etter NVEs vurdering de krav som er fremsatt av høringspartene.

5.2 Prosess og metode

Kommunen påpeker at det foreligger lite kunnskap om innenlands vindkraft, og ber om at utredningen bygger på erfaring fra tilsvarende anlegg i Sverige og Finland. Flere høringsinstanser fremhever viktigheten av at utredningene gjennomføres av en uhildet part, og vedrørende biologisk mangfold forventer DN at utredningsprogrammet stiller krav til nye feltkartlegginger. Når det gjelder kunnskap fra utenlandske vindkraftverk vil NVE vise til kulepunkt syv under kapitlet "Prosess og metode". Vedrørende utreders kompetanse vises til kulepunkt tre under samme kapittel, og vedrørende feltbefaring av biologisk mangfold vises til kulepunkt seks. Dette ivaretar etter NVEs vurdering de krav som er fremsatt av høringspartene.

Flere høringsinstanser legger frem metodikk de mener bør legges til grunn for forskjellige fagtema i utredningsprogrammet. NVE viser i denne sammenheng til den beskrevne fremgangsmåten for hvert utredningstema, og utredningsprogrammets "Prosess og metode". Her fremgår det blant annet at tiltakshaver skal ta kontakt med regionale myndigheter og berørt kommune i utredningsarbeidet. NVE forutsetter at tiltakshaver under utredningsarbeidet oppretter en samrådsgruppe. Gruppen bør bestå av representanter fra kommunen, eventuelt også fra omkringliggende kommuner, berørte grunneiere og de antatt viktigste berørte lokale organisasjoner og lokalt næringsliv. Det anbefales å avholde tre samrådsmøter, ved oppstart, i midtfasen, og ved avslutningen, før konsekvensutredning og søknad oversendes NVE.

DN mener at NVEs utredningsprogram er for generelle, og ønsker et mer presist program der det fremgår hvilke områder og tema som forventes å ha høyest konfliktnivå. Dette tar NVE til etterretning.

5.3 Landskap

Flere høringsinstanser ber om at tiltakets virkninger på landskapsbildet utredes. Det bes om at det lages visuelle modeller som synliggjør landskapsvirkninger av både vindkraftverket og infrastruktur, og det bes om at det utredes for visuelle virkninger i hele tiltakets influensområde, inkludert begge sider av Mjøsa. Det bes også om at utredningene dekker både anleggs- og driftsfasen av tiltaket, og det bes om at oppstillingsplasser, veinett og andre inngrep som masseuttak/-deponier visualiseres fra minst et representativt standpunkt i den skogkledde delen av området.

Når det gjelder fjernvirkninger fremheves spesielt kulturlandskapet rundt Balke – Lillo som er registrert som nasjonalt verdifullt kulturlandskap, men også andre områder fremheves. Eksempler på dette er gårdene Hovinsholm og Gile og middelalderkirkene på Hoff og Balke. Fylkesmannen legger vekt på at en utredning må synliggjøre hvilke virkninger tiltaket vil få for de kvalitetene som ligger i kulturlandskapet rundt planområdet. DN ber om en utredning av virkninger for klart definerte delområder og i en samlet verdivurdering av landskapet. Riksantikvaren ber om at utredningen viser hvor mange mennesker som vil påvirkes visuelt. Videre ber de om en utredning av landskapet der ulike fagfelt er integrert, både natur- og kulturminnefaglig. De ber også om at landskapsutredningene inneholder en etterprøvbare verdivurdering av de aktuelle landskapsrommene. Visualiseringspunkter bes valgt i samarbeid med lokale og regionale myndigheter.

NVE har i samarbeid med Riksantikvaren og DN arbeidet med å utvikle en landskapsanalysemetodikk hvor naturfaglige og kulturminnefaglige aspekter er integrert i landskapsvurderingene, og hvor verdivurderingene i større grad skal være etterprøvbare. Metodikken skal testes ut i noen vindkraftprosjekter i løpet av 2011 og siden evalueres. Så lenge dette arbeidet ikke er sluttført vil vi i denne sammenheng vise til kulepunkt to under temaet "Landskap", der det står at landskapsverdiene i planområdet og tilgrensende områder skal beskrives og at tiltakets virkninger for landskapsverdiene skal vurderes. NVE viser videre til den beskrevne fremgangsmåten for dette temaet. Her stiller NVE blant annet krav om at tiltakets visuelle virkninger skal synliggjøres ved hjelp av fotorealistiske visualiseringer fra nær avstand (opp til ca. 2-3 km) og midlere avstand (fra ca. 3-10 km).

Flere høringsparter krever visualisering av tiltaket og oppgir ulike visualiseringspunkter. DN uttaler at synlighetskartene bør strekkes seg til minst 30 km fra tiltaket. NVE viser i denne sammenheng til kulepunkt fire under temaet "Landskap" hvor det står at det skal lages synlighetskart som viser vindkraftverkets synlighet inntil 20 km fra vindkraftverkets ytre avgrensing. NVE legger til grunn at de visuelle virkningene vil være små utover en avstand på 20 km fra vindkraftverket. NVE viser også til femte kulepunkt under samme tema, hvor det settes krav til at det skal lages visualiseringer fra *"representative steder; eksempelvis fra bebyggelse, verdifulle kulturminner/kulturmiljø, vernede objekter eller områder, viktige reiselivsattraksjoner og friluftslivsområder som blir berørt av tiltaket. Visualiseringene skal også omfatte adkomst- og internveier, oppstillingsplasser, bygg og nettilknytning (med tilhørende ryddegate) der dette vurderes som hensiktsmessig."* NVE legger til grunn at fotostandpunkt velges ut etter anbefaling fra fagutreder for visualiseringer/landskap og i samråd med de berørte kommunene, direkte og indirekte, eventuelt også med regionale myndigheter. NVE ber i utredningsprogrammet også om at tiltakshaver vurderer de forslagene til fotostandpunkt som er innkommet i høringsuttalelsene.

Flere høringsinstanser ber om at det benyttes programvare som gjør det mulig å bevege seg rundt i terrengmodeller eller såkalt 3 D modellering. Vedrørende ønsket om 3D vil ikke NVE pålegge dette

som krav i utredningen. Samtidig understreker NVE at vårt programpunkt om visualisering er viktig, og det er ivare tatt i veileder 5/2007 "*Visualisering av planlagte vindkraftverk*".

5.4 Kulturminner og kulturmiljø

Flere høringsinstanser påpeker at det foreligger få kulturminneregistreringer på Totenåsen, men at det finnes viktige kulturminner og -miljøer i nærheten av planområdet. Potensialet for funn i planområdet vurderes som høyt, blant annet på grunn av nærhet til sentrale jordbruksområder, som beskrevet under punktet "Landskap". I dette kulturlandskapet er det en rekke kulturminner og -miljøer. Når det gjelder kulturminner og -miljøer inne i planområdet skriver fylkeskommunen at det må forventes funn av husmannsplasser, kullmiler etc. En rekke høringsuttalelser fremhever også de tre seterområdene som ligger på Totenåsen og den gamle kongeveien der strekningen over Totenåsen er foreslått vernet i Nasjonal verneplan (Statens vegvesen 2002). Fylkeskommunen ber om at utredningen synliggjør virkninger for både de enkelte kulturminnene og -miljøene, og på helhetsoppfattelsen av Totenåsen som rekreasjonsområde. Riksantikvaren understreker at viktige kulturminner og -miljøer må visualiseres på en god måte, og oppgir i sin høringsuttalelse en rekke punkter som ønskes inntatt i konsekvensutredningsprogrammet.

NVE viser til utredningskravene under tema "Kulturminner og kulturmiljø". Her står det blant annet at potensialet for funn av automatisk fredete kulturminner skal angis, og at kulturminnenes og -miljøenes verdi skal vurderes. Dette gjelder både i planområdet og i nærliggende områder. Etter NVEs vurdering skal utredningen i hovedsak begrenses til planområdet. Samtidig fremgår det av andre og femte kulepunkt under tema "Landskap" at vindkraftverket skal visualiseres fra verdifulle kulturminner og -miljø som blir berørt av tiltaket og at det skal vurderes hvordan tiltaket vil påvirke oppfatningen av landskapet og kulturminner og -miljø. NVE forutsetter således at også kulturminnene og -miljøene som i innkomne merknader fremheves i tiltakets influensområde skal utredes. Videre vil NVE vise til "*Fremgangsmåte*" under tema "Kulturminner og kulturmiljø". Her presiseres det at kulturminnemyndighetene skal kontaktes når relevant dokumentasjon skal gjennomgås, og at det skal foretas befarig av person med kulturminnefaglig kompetanse. NVE viser også til temaet "Forholdet til andre planer" der kulepunkt to blant annet setter krav til at det skal beskrives mulige virkninger for områder som er vernet, eller planlagt vernet etter kulturminneloven. Det skal videre vurderes hvordan tiltaket eventuelt vil kunne påvirke verneformålet. Etter NVEs vurdering vil tiltakshaver ved å gjennomføre utredningskravene under tema "Landskap", "Kulturminner og kulturmiljø" og "Forhold til andre planer" i tilstrekkelig grad beskrive tiltakets virkninger for kulturminner og kulturmiljø.

Riksantikvaren og fylkeskommunen skriver at nødvendige undersøkelser etter kulturminneloven § 9 skal gjennomføres før konsesjonsvedtak blir fattet, og at Riksantikvaren etter søknad kan avgjøre om undersøkelsesplikten kan utsettes til etter konsesjonsvedtak. Fylkeskommunen ber om at tiltakshaver oversender detaljplaner for tiltaket, slik at ikke registreringene må gjøres for hele planområdet. De ber også om at det foretas en høyoppløselig flybåren laserscanning av området. Fylkeskommunen oppgir at dette er en metode for registrering av kulturminner som er under utarbeiding i Oppland fylkeskommune, og som vil kunne effektivisere § 9 undersøkelser i området. Etter NVEs vurdering er det hensiktsmessig at § 9-undersøkelsene gjennomføres i tilknytning til detaljplan, noe som innebærer at dette normalt gjennomføres etter et eventuelt konsesjonsvedtak. NVE vil derfor ikke kreve § 9-undersøkelser i utredningsprogrammet. NVE tar fylkeskommunens innspill om flybåren laserscanning til etterretning, og ber tiltakshaver vurdere dette som et ledd i detaljplanen for anlegget.

5.5 Friluftsliv og ferdsel

Det fremgår av flere høringsuttalelser at planområdet ligger i et viktig friluftsområde. Totenåsen fremheves som et av de siste områdene i kommunen som ikke er påvirket av moderne inngrep, og mange ber om at det utredes hvordan tiltaket vil påvirke friluftsliv og ferdsel. DNT Gjøvik og omegn fremhever spesielt det vestre og midtre av planområdene som viktig i friluftsoyemed. Kommunen ber om at dagens bruk av området og holdninger til utbyggingen kartlegges gjennom spørreundersøkelse, der de fleste brukerne av området kan identifiseres gjennom betalte billetter på innfartsveiene til Totenåsen. Kommunen ber også om at avbøtende tiltak, som omlegging av Totenåsstien og flytting av lavvoen ved Oftentjern, må vurderes. DN ber om at utredningen inkluderer en vurdering av alternative områder for friluftsliv. Flere høringsinstanser ber om at også fremtidens mulighet for å bedrive friluftsliv vurderes. Det legges til grunn en forventet befolkningsvekst. Naturvernforbundet ber også om at betydningen av menneskers tilgang på friluftssopplevelser utredes.

NVE mener at utredning av virkninger for friluftslivet er ivarettatt i utredningsprogrammet, og viser til kulepunkt en og to under tema "Friluftsliv og ferdsel", der det står at det skal redegjøres for friluftsområder som berøres av tiltaket og vurderes hvordan tiltaket vil påvirke friluftslivet i planområdet og tilgrensende områder. NVE viser videre til kulepunkt tre under temaet "Friluftsliv og ferdsel", der det står at alternative friluftsområder med tilsvarende aktivitetsmuligheter skal omtales kort. I kulepunkt fire har NVE satt at avbøtende tiltak for friluftsliv, som flytting av Totenåsstien og lavvoen ved Oftentjern skal vurderes. NVE kan ikke se at det er beslutningsrelevant å gjennomføre en kartlegging av dagens bruk av området og holdninger til utbyggingen, gjennom spørreundersøkelser ved innfartsveiene til Totenåsen.

5.6 Tiltakets virkninger for naturmangfold

Om naturmangfold skriver Fylkesmannen at det er uklart hva som menes med "influensområdet" i forslaget til utredningsprogram, og de ber om at det presiseres om planområdet inngår i dette. Fylkesmannen ber også om at det utarbeides et arealregnskap som viser oversikt over totalt arealbeslag, inndelt etter markslag og bonitet, og om at utredningen synliggjør virkninger av alle typer inngrep i forbindelse med tiltaket. Vedrørende områdets avgrensning i forhold til utredning av naturmangfold, legger NVE til grunn at konsekvensutredningen skal beskrive planområdet og tilgrensende områder. Med tilgrensende områder menes de områder som blir berørt av tiltaket. Vurderingen av berøringsgrad fastsettes av fagutreder. NVE vil kunne pålegge tilleggsutredninger hvis dette vurderes som relevant. NVE understreker at det er viktig å avgrense undersøkelsesområdet.

Både Fylkesmannen og DN forutsetter også at det gjøres supplerende kartlegging av naturtyper og forekomster av rødlistearter både innenfor planområdet og i områder som kan bli berørt av planlagt infrastruktur. De ber videre om at det utarbeides områdebeskrivelser for alle kartlagte lokaliteter med opplysninger om blant annet størrelse på lokaliteten, påvirkningsgrad og artsmangfold. De ber også om at det gjøres særskilt rede for eventuelle forekomster som omfattes av forslag til forskrift om "utvalgte naturtyper" eller "prioriterte arter" jf. naturmangfoldloven. Det gjøres også oppmerksom på at naturmangfoldlovens prinsipper i § 8-12 skal legges til grunn i alle offentlige beslutninger som får virkninger for naturverdier, og Fylkesmannen ber om at dette innarbeides i konsekvensutredningen.

NVE viser her til kulepunkt seks under "Prosess og metode" hvor det står at *"Det skal kort redegjøres for datagrunnlag og metoder som er benyttet for å vurdere virkningene av vindkraftverket. Dersom kunnskapsgrunnlaget om naturmangfold er mangelfullt, skal det gjennomføres feltbefaring som en del av utredningsarbeidet."* NVE kan også pålegge tilleggsutredninger der dette vurderes som relevant. Videre viser NVE til kulepunkt syv under "Prosess og metode", hvor det stilles krav om at

forskningsresultater og erfaringer fra etablerte vindkraftverk i inn- og utland bør innhentes og at behovet for før- og etterundersøkelser for naturmangfold skal vurderes. Dersom det er aktuelt å gi konsesjon vil NVE kunne stille krav om at oppfølgende undersøkelser gjennomføres der dette vurderes som relevant. NVE legger til grunn at tiltakshaver i tilstrekkelig grad vil beskrive og vurdere tiltakets virkninger for naturmangfold ved å gjennomføre utredningskravene under temaet "Naturmangfold". Med bakgrunn i konsekvensutredningen, innkomne uttalelser og egne vurderinger vil NVE vurdere om saken er tilstrekkelig opplyst, jf. krav om kunnskapsgrunnlaget i naturmangfoldloven § 8.

Flere høringsinstanser fremhever nærhet til de fire naturreservatene på Totenåsen, som ifølge høringsinstansene, inneholder en rekke oppgitte sjeldne og truede arter planter og dyr. Det bes om en utredning av virkninger for disse naturreservatene. Blant annet bes det utredet virkninger for sjeldne arter som lavarten huldrestry og storflaggermus. Det bes også om en utredning av virkninger for vilt i område, både med tanke på økt menneskelig aktivitet og lyd fra anlegget. Videre påpekes det at drenering av myrer kan være et problem for økosystemet. Fylkesmannen forventer at konsekvensutredningen gjør rede for naturverdier og miljøkvaliteter knyttet til vassdrag i området, og for tiltakets virkninger for vassdragene. I andre høringsuttalelser bes det utredet virkninger for fisk og gyteforhold, og virkninger for liten salamander i gårdsdammer i Totenvika. NVE viser her til temaene "Naturtyper og vegetasjon" og "Andre dyrearter" hvor det blant annet står at det skal vurderes hvordan anlegget kan påvirke kritisk truede, sterkt truede og sårbare arter jf. nyeste versjon av Norsk Rødliste. Det skal også utarbeides en oversikt over andre dyrearter som kan bli vesentlig berørt av tiltaket, jf. kulepunkt en under "Andre dyrearter". NVE viser også til temaet "Samlet belastning" i utredningsprogrammet, hvor det i fremgangsmåten står beskrevet at vurderingene skal legge vekt på utvalgte naturtyper jf. nmfl § 52.

Flere høringsinstanser ber om utredning av forhold tilknyttet en rekke fredede fuglearter. For detaljer vises spesielt til høringsuttalelser fra Norsk Ornitologisk Forening, avdeling Oppland, og Totenviken Jeger og Fiskerforening Lodd nr 5 v/Steinar Bruun. Innkomne høringsinstanser ber om at det utredes virkninger for rovfugls trekkruter, forflytning, matsøk og forekomst av fredede arter i vindkraftverkets influensområde. Det bes også utredet virkninger for arter som storfugl, orrfugl og lirype, trane og andefugl. NVE vil vise til temaet "Fugl" i utredningsprogrammet, der det står at det skal utarbeides en oversikt over truede og sårbare arter, og videre vurderes hvordan tiltaket kan påvirke disse.

5.6.1 Inngrepsfrie naturområder (INON)

DN skriver at bruk av INON skal kartfestes, og at det skal gjøres en kartlegging av konfliktnivået ut i fra omfanget av gjenværende områder i regionen. NVE viser i denne sammenheng til punktet "Inngrepsfrie naturområder og verneområder", der det står at tiltakets virkninger for inngrepsfrie naturområder skal beskrives, og reduksjon av inngrepsfrie naturområder skal tall- og kartfestes.

5.7 Forurensing (støy, skyggekast og annen forurensing)

Det er kommet inn merknader knyttet til støy og skyggekast, både for hytter, fastboende og for Totenåsen som friluftsområde. NVE henviser her til tema "Støy" og "Skyggekast" der dette blir ivare tatt.

Det bes i innkomne høringsuttalelser om at utredningene synliggjør muligheten for utslipp av olje og iskast fra vindkraftverket. Mattilsynet har også informert om at området som er planlagt utbygget ligger i Østre Toten kommunes reserve/krisevannskilde. De påpeker at klausuleringsbestemmelsene til vannverket er skrevet for å redusere inngrep og dempe aktivitet i området, og ber om at det avklares

hvilken tyngde disse bestemmelsene vil få i den videre prosessen. De ber også om at det utredes virkninger for selve kilde, Skjeppsjøen, private kilder nedstrøms og hyttevannverk som kan bli berørt. Virkninger i både anleggsfase og driftsperioder bes vurdert. Mattilsynet ber om at forurensing fra anleggstrafikk og alle former for drift utredes. Også andre høringsinstanser ber om at det utredes hvordan tiltaket vil påvirke nedbørsfeltets bufferevne og hurtighet på uttransport av vann fra området, risiko for økt erosjon, og at det oppgis avbøtende tiltak dersom tiltaket vil kunne påvirke vann og massetransport i vassdragene. NVE henviser her til tema "Annen forurensing" der dette blir ivarettatt.

Flere høringsparter ber om at virkninger av lysmerking av vindturbinene utredes. Herunder nevnes kommunens etterspørsel etter lysvirkning sett fra hytteområdet på Hverva. Toten Almenning ber om at det utarbeides fotomontasjer med lysmerking, både for nærområdet og Mjøsregionen. NVE viser i den sammenheng til kulepunkt tre under temaet "Landskap", der det står at tiltakets visuelle virkninger for omkringliggende landskap skal beskrives og vurderes. NVE vil også påpeke at krav til hinderlys vil bli fastsatt i henhold til Luftfartstilsynets gjeldende forskrift.

Flere høringsparter ber om at det vurderes garantiordninger dersom prosjektet ikke klarer sine forpliktelser, eller på annen måte opphører. Ved en eventuell konsesjon vil NVE fastsette vilkår om garantistillelse for kostnader knyttet til fjerning av anlegget og istandsetting av området, jf. energilovforskriften § 3-4 d.

5.8 Tiltakets virkninger for nærings- og samfunnsinteresser

Kommunen ber om at positive effekter for samfunnsmessige forhold og næringsutvikling synliggjøres, både for drifts- og anleggsfase. Kommunen ber om beregninger av forventet størrelse på oppdrag for det lokale næringsliv, og en oversikt over forventede virkninger for næringsutvikling. Vedrørende jord- og skogbruk ber kommunen om en at både positive og negative virkninger for skogbruk og beitenæringen kartlegges. Også Mattilsynet og Kjetil Fangen ber om at det utredes virkninger for sau på beite i området, spesielt med tanke på støy. Virkninger i både anleggsfase og driftsperioder bes vurdert. Østre Toten sikringsradiolog ber om at det utredes om tiltaket vil gi støy for radiosamband. NVE viser i denne sammenheng til "Nærings- og samfunnsinteresser" der dette ivaretas under punktene "Verdiskapning", "Landbruk" og "Luftfart og kommunikasjonssystemer"

Mange høringsinstanser ber om at utredningen synliggjør virkninger tiltaket kan gi for bomiljøet i Østre Toten kommune. Blant annet nevnes virkninger på kommunens tiltak for tilflytting, og verdiforringelse av eksisterende og planlagte hytter i og nær området. Det bes også om at kompenserende tiltak for hytte- og grunneiere vurderes. Vedrørende virkninger for kommunens tiltak for tilflytting vises til "Verdiskapning" det settes krav til at det skal beskrives hvordan tiltaket kan påvirke økonomien i berørt kommune, herunder sysselsetting og verdiskaping lokalt og regionalt. I konsesjonsbehandlingen skal NVE ta hensyn til både private og allmenne interesser, og vurdere om virkningene av tiltaket for samfunnet totalt sett er akseptable. Vurdering av om en utbygging av vindkraftverk gir grunnlag for kompensasjon ligger imidlertid utenfor det NVE skal vurdere gjennom konsesjonsbehandlingen. Naboer, hytteeiere eller andre som ikke er part i saken men som berøres av tiltaket kan evt. fremme søksmål i medhold av naboloven. På dette grunnlag vil ikke NVE pålegge tiltakshaver å utrede tiltakets mulige virkninger vedrørende verdi på eiendom etc.

5.9 Annet

5.9.1 Risikoanalyse

Flere høringsinstanser ber om at det utarbeides en ROS analyse for både anleggs- og driftsfase i anlegget. Tema som nevnes er; lynnedslagsfrekvens, risiko for brann og forurensning med årsakssammenheng, behovet for økt beredskap ved uhell, risiko for ras og erosjonsskader og avbørtende tiltak.

NVE visert til kulepunkt fire under tema ”Annen forurensning”, hvor sannsynligheten for uhell og eventuelle tiltak som kan forhindre dette skal vurderes. NVE vil på det nåværende tidspunkt ikke stille krav om ROS-analyse. Dersom det blir gitt konsesjon vil NVE kunne sette vilkår i en detaljplan om at en slik analyse utarbeides, hvis dette vurderes som relevant.

5.9.2 Mattilsynets innsigelsesrett

Mattilsynet ønsker klarlagt om de har innsigelsesrett i forhold til det regelverk NVE forvalter. Mattilsynet opplyser om at de kan forby eller sette vilkår for aktiviteter i områder med vannforsyning. På det grunnlag ønsker de en juridisk avklaring om hva langt denne retten går i forhold til NVEs myndighet til å gi konsesjon. Innsigelsesinstituttet er etablert for å ivareta en statlig interesse som kan komme i strid med en annen. Ettersom tiltaket i dette tilfellet kan komme i strid med Mattilsynets interesser konstaterer NVE at Mattilsynet har innsigelsesrett i saken.

5.9.3 Klimavirkninger

Åsens Venner ber om dokumentasjon av vindturbinenes økologiske fotavtrykk. Naturvernforbundet i ber om en utredning av klimavirkninger knyttet til de materialene som inngår i vindkraftverket. NVE viser her til det siste kulepunktet under temaet ”Beskrivelse og begrunnelse av tiltaket”. Her ivaretas prosjektets miljøvirkninger ved at tiltakshaver skal redegjøre for hvordan vindkraftprosjektet kan vurderes som et klimatiltak.